

Hovedkarakterer i norsk kinofilm i
perioden 2011-2015 i et kjønnspektiv.
En kvantitativ undersøkelse.

av

Ingvild Bjerkeland og
Johanne Kielland Servoll
ved Høgskolen i Lillehammer

utført for

for Norsk skuespillerforbund

8. mai 2016

Sammendrag

Mandatet

Denne undersøkelsen gir en oversikt over kvinnelige og mannlige hovedkarakterer i norske spillefilmer vist på kino perioden 2011-2015. Filmene er kategorisert i forhold til målgrupper; barnefilm, ungdomsfilm og voksenfilm. Metoden er først og fremst kvantitativ, men innebærer også begrepsavklaringer og kvalitative vurderinger som er sentrale for hvordan dataene er samlet inn. Disse blir presentert innledningsvis. Datamaterialet består av alle norske spillefilmer, inkludert animasjonsfilm, i perioden 2011 til 2015. Det er totalt 118 filmer hvorav 6 er animasjonsfilmer. Totalt er det identifisert 199 hovedkarakterer fordelt på de 118 filmene.

Sentrale funn:

- 40% av hovedkarakterene i filmene er kvinner, 60% er menn.
- 38% av hovedkarakterene i voksenfilmene er kvinner, 62% er menn.
- I voksenfilmer med kun én hovedkarakter, er dobbelt så mange menn som kvinner, det vil si: 1/3 av voksenfilmer med kun én hovedkarakter har kvinnelig hovedkarakter, 2/3 har mannlig.
- 29% av norske filmer har kun kvinnelige hovedkarakterer, mens 50% har kun mannlige. For voksenfilmen er andelene 27% og 52%.

Om forfatterne

Ingvild Bjerkeland er master i film- og fjernsynsvitenskap (2009). Bjerkeland er for tiden som doktorgradsstipendiat og høgskolelektor ved Høgskolen i Lillehammer.

Masteroppgave: *Den norske barnefilmen fra 1944 til 2008* (HiL, 2009)

Doktorgradsprosjekt: Norsk regional film (NTNU/HiL)

Johanne Kielland Servoll er ph.d. i medievitenskap (2014) og arbeider ved Høgskolen i Lillehammer som rådgiver.

Masteroppgave: *Fra Liv til Exit: En studie av Pål Løkkebergs filmforfatterskap* (UiO, 2008)

Doktorgradsavhandling: *Den norske auteuren. En begrephistorisk analyse* (UiO/HiL, 2014)

Innledning

Denne undersøkelsen er utført på oppdrag fra Norsk skuespillerforbund, etter avtale 1. mars 2016. Bakgrunnen for undersøkelsen er vinterens politiske debatter om en dårlige kjønnsbalansen i norsk filmproduksjon. I sin kronikk «Endring kommer ikke av seg selv» på Skuespillerforbundets nettside (*Aftenposten*, 14.01.2016) skriver forbundets styremedlemmer Knut Alfsen og Maria Bock at:

«Norsk Skuespillerforbund er opptatt av å følge med på hvor mange kvinnelige hovedroller det er i norske filmer. Hovedrollen eller ”protagonisten” definerer fortellingens perspektiv og driver handlingen fremover. Dette er en vel så viktig indikator på hvilke historier som fortelles som oversikten over hvem som jobber bak kamera. Skal publikum kunne relatere seg til historiene, kan det være viktig at karakteren de ser har det samme kjønn som dem selv - og som kjent er over 50 % av befolkningen kvinner.»

Mens det i dag finnes statistikk over kjønnsfordelingen mellom nøkkelfunksjoner bak kamera (produsent, manus, regissør), finnes det ingen statistikk over kjønnsfordelingen foran kamera. Denne undersøkelsen gir en oversikt over kjønnsfordelingen mellom hovedkarakterene i norske filmer i perioden 2011 til 2015.

Hva er en hovedkarakter?

I arbeidet med denne undersøkelsen har vi oppsøkt litteratur innen både filmvitenskap og litteraturvitenskap i jakt på en god og tydelig definisjon på hovedkarakter. Vi finner at begreper som hovedkarakter og bikarakter ofte tas for gitt. I litteraturen diskuteres det gjerne hvordan disse fremstilles i film, hva som preger kvinnelige hovedkarakterer versus mannlige og så videre. Imidlertid går forfatterne sjelden inn og problematiserer skillene mellom hovedkarakteren og sentrale bikarakterer. Denne mangelen på tydelige skillelinjer er også noe man ser i andre sammenhenger, for eksempel i journalistisk omtale av filmer og ved nominasjonsrunder til skuespillerpriser. Det finnes eksempler på at skuespillere som har innehatt en birolle likevel har blitt nominert i kategorien hovedrolle.

Videre ser vi at begrepene hovedkarakter og protagonist ofte sammenblandes og at de brukes noe vilkårlig. Det er ikke denne undersøkelsens intensjon å gå i dybden på de teoretiske forskjeller som ligger i disse begrepene. Da vi har valgt å konsekvent forholde oss til begrepet *hovedkarakter*, ser vi det likevel som hensiktsmessig med en kort redegjørelse for hva som ligger i dette begrepet og hvordan det skiller seg fra *protagonist*.

Hovedkarakteren representerer det subjektive perspektivet på historien og er den karakteren vi som tilskuere opplever historien gjennom. Protagonisten på sin side

representerer det objektive drivet i historien; den karakteren som driver handlingen framover. Protagonisten får gjerne en utfordring tidlig i fortellingen og bruker mesteparten av fortellingens forløp på å løse oppgaven. I en standard dramaturgisk modell – ofte omtalt som Hollywood-modellen – vil protagonisten være én aktiv og handlende person, men i enkelte filmer operer man med flere protagonister.

Det er ikke uvanlig at rollen som hovedkarakter og rollen som protagonist i historien tillegges samme karakter, og det er tilfelle i de aller fleste filmene i denne perioden. Det finnes imidlertid filmer hvor disse narrative rollene er fordelt på to ulike karakterer. I våre vurderinger har vi utelukkende forholdt oss til definisjonen av hovedkarakter; det vil si en vurdering av hvilken eller hvilke karakterers perspektiv historien fortelles gjennom. Om det sammenfaller eller ikke med hvem som er filmens protagonist, er ikke vurdert her.

Videre er distinksjonen mellom hovedkarakter og bikarakter sentral for våre vurderinger. Det er ikke alltid åpenbart hvor grensen går mellom en narrativt viktig bikarakter og en hovedkarakter. Bikarakteren har en underordnet narrativ rolle hvor den fiktive identiteten er basert på og dreier seg rundt denne underordnede posisjonen. En bikarakter kan med andre ord ha en sentral plass i narrativet og relativt mye taletid, men denne karakteren er likevel underordnet hovedkarakteren. To filmer som kan trekkes fram på eksempler på der distinksjonen mellom hovedrolle og bikarakter ble særlig vurdert: *Bølgen* (Uthaug, 2015) og *Viktoria* (Lian, 2013). *Bølgen* er et typisk eksempel på en film som rammer inn en gruppe, i dette tilfellet en familie, men som likevel tydelig følger én person og dennes perspektiv. I *Bølgen* er dette geologen og familiefaren Kristian, mens de øvrige sentrale bikarakterene har funksjoner som hans kone og hans barn. *Viktoria* har vi derimot vurdert til å ha både én kvinnelig og én mannlig hovedkarakter, selv om romanen filmen er basert på kun har én hovedkarakter som er mann. I Hamsuns roman er Viktoria et kjærlighetsobjekt for den mannlige hovedkarakteren, og det er hans perspektiv leseren opplever. Selv om Johannes også i filmen må sies å være den dominerende, har regissør og manuskriptforfatter Torun Lian gitt Viktoria en større og mer utdypet rolle i filmen. Her presenteres Viktorias perspektiv parallelt med perspektivet til Johannes.

Metode

Denne undersøkelsen er basert på en gjennomgang av de 118 fiksjonsfilmene som hadde kinodistribusjon på en eller flere norske kinoer i årene 2011 til 2015. Dette inkluderer barnefilmer, også animasjon, ungdomsfilm og filmer laget for voksne i alle sjangere.

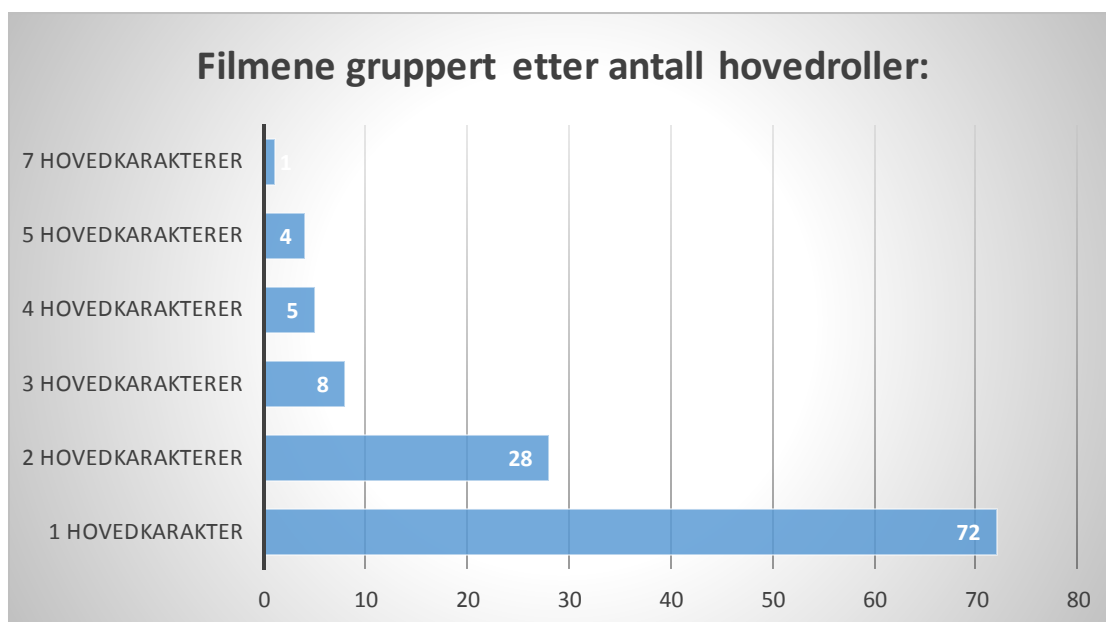
Undersøkelsens omfang og begrensede ressurser gjorde at det ikke var mulig å se alle 118

filmene. I de tilfeller hvor vi ikke allerede hadde sett filmen, tok vi utgangspunkt i filmens markedsføring og omtale i medier. Vi studerte trailere, plakater, anmeldelser i dagspressen, samt filmnettstedet Montages' artikkelserie *Analysen*. I de fleste tilfeller ga dette materialet samlet en god forståelse av hvem som var hovedkarakter(er). Vi valgte her å stole på de vurderinger som var gjort av fagkyndige skribenter (både filmvitere og journalister), og supplerte det med filmens egen markedsføring og fremheving av enkelte karakterer. I de tilfeller hvor dette materialet ikke ga en helt klar forståelse av filmens karakterer, har vi selv sett filmene.

Markedsføring og omtale i aviser og lignende, kan i noen tilfeller gi inntrykk av at en bikkarakter er en hovedkarakter, for eksempel gjennom prominent tilstedeværelse i trailer og på plakat. Likevel kunne vår egen nærlesning av filmen vise at denne karakteren hadde en underordnet narrativ rolle, og at vi som publikum ikke hadde tilgang til denne karakterens perspektiv. Et eksempel er *Thale* (Nordaas, 2012). Mens filmens tittel, plakat og generelle markedsføring kan lede en tilskuer til å tro at Thale er filmens hovedkarakter, er hun likevel underordnet de to mannlige karakterene i filmens narrativ. Vi opplever historien – og også Thale selv – gjennom de mannlige hovedkarakterens perspektiv, og filmen har derfor etter vår vurdering to mannlige hovedkarakterer. Et annet eksempel er *90 minutter* (Sørhaug, 2012). Filmens markedsføring kan lede tilskuerne til å tro at Pia Tjeltas karakter, Elin, er likestilt med de tre mannlige hovedkarakterene (spilt av Mats Ousdal, Aksel Hennie og Bjørn Floberg). Elin tildeles tilnærmet like mye tid og fokus i traileren, og på plakaten figurerer hun likestilt med de tre mannlige hovedkarakterene. På plakaten er også de to andre sentrale kvinnelige bikkarakterene fremhevet, men disse er igjen ikke fokusert på i traileren. Det er lett å forstå hvorfor karakteren Elin fremheves i markedsføringen; Pia Tjelta er et kjent navn for det norske kinopublikummet og antas å være et godt salgsmoment for filmen. En analyse av filmen viser imidlertid at Pia Tjeltas karakter, Elin, har en klart underordnet rolle i narrativet. Hennes historie fortelles gjennom perspektivet til eks-mannen Fred (Mats Ousdal), og vi kategoriserer derfor ikke denne karakteren som en hovedkarakter, men en bikkarakter.

Filmene: Presentasjon av data

Det er identifisert totalt 199 hovedkarakterer i de 118 filmene. Filmene har mellom én til 7 hovedkarakterer (ingen har 6). De aller fleste filmene (72 av 118) har kun én hovedkarakter, mens den nest største gruppen er filmer med to hovedkarakterer:

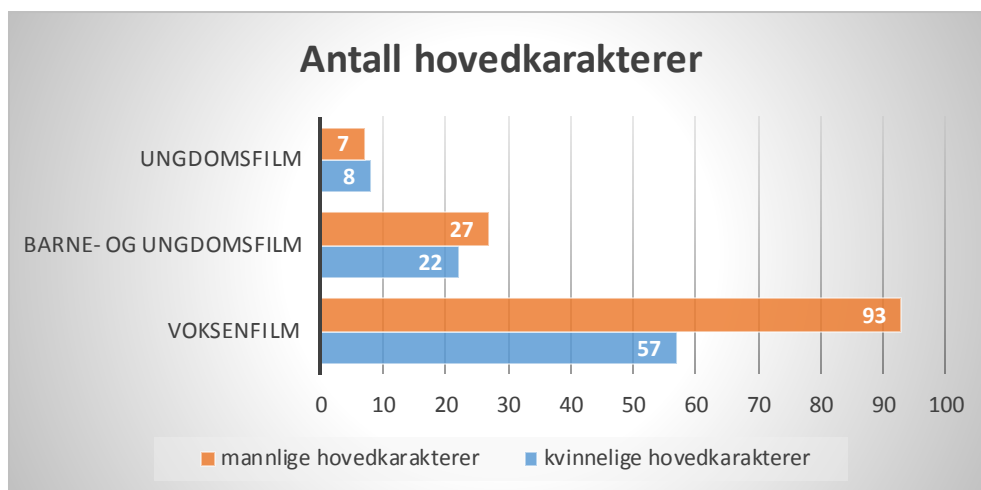

Filmene med én hovedkarakter utgjør som grafen ovenfor viser over halvparten av filmene (72 av 118 filmer). Når en film utelukkende forholder seg til én hovedkarakter, vil denne karakterens kjønn, alder, holdninger osv. være avgjørende for hvordan vi oppfatter historien. I masteroppgaven *Den brysomme kvinnen II. Jakten på den kvinnelige protagonisten* har Kristín Raastad skrevet om filmer med kun en protagonist. I følge Raastad hadde 23% av alle én-protagonistfilmene vist på norsk kino i perioden 2001 – 2005 kvinnelig protagonist, mens 25% hadde av de norske kvinnelig protagonist (Raastad, 2007, s. 19-20).

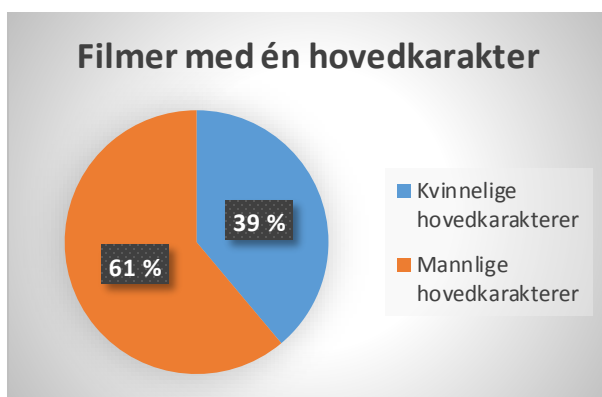
I det følgende materialet har vi vektlagt voksenfilmen. Tidligere forskning har vist at norsk barnefilm tradisjonelt har vært et relativt kjønnsnøytralt filmunivers. I masteroppgaven *Den Norske Barnefilmen fra 1944 til 2008* (2009) konkluderte Ingvild Bjerkeland med at det i barnefilmer med bare én hovedkarakter, var 28 jenter og 26 gutter (+1 ‘mannlig’ traktor og 1 ‘mannlig’ båt)¹. I følge Bjerkeland kan dette forklares med at barnefilmen i større grad enn voksenfilmen er preget av andre hensyn enn rent kunstneriske eller underholdende. Den har vært kjennetegnet av didaktiske, oppdragende og nasjonsbyggende formål, og av at man skulle forberede barnet på den virkelige (og vanskelige) verden. Denne jevne kjønnsbalansen i barnefilmen er ikke kun sosialt og politisk begrunnet, men har også markedsmessige hensyn. For eksempel treffer Karsten og Petra-filmene like godt jenter og gutter. Også i arbeidet med denne undersøkelsen ser vi at barnefilmen skiller seg ut med en jevnere kjønnsfordeling.

¹ Traktoren Gråtass og redningskøyta Elias.

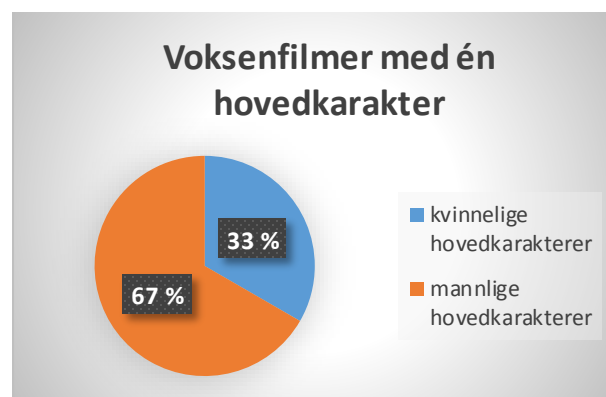
Materialet består av 86 voksenfilmer, 9 ungdomsfilmer og 23 barnefilmer. I voksenfilmen er 38% av hovedkarakterene kvinnelige, og 62% er mannlige. I ungdomsfilmen 53% av kvinnelige og 47% mannlige, mens det i barnefilmen er 41% kvinnelige og 59% mannlige. Diagrammet under viser antall kvinnelige og mannlige hovedkarakterer i de tre filmkategoriene:

Filmer med kun én hovedkarakter

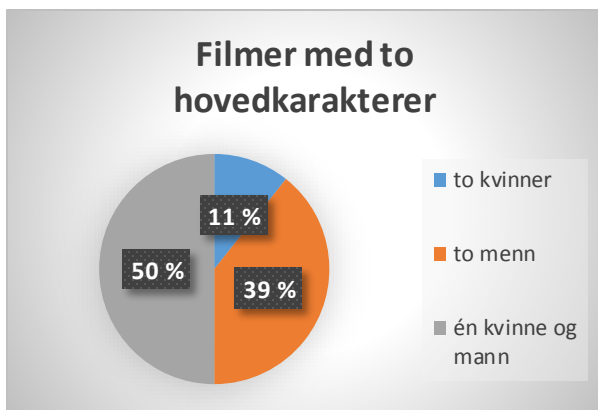

Filmer med én kvinnelig hovedkarakter: 28
 Filmer med én mannlige hovedkarakter: 44
 Totalt 72

Voksenfilmer med én kvinnelig hovedkarakter: 18
 Voksenfilmer med én mannlige hovedkarakter: 36
 Totalt 54

Filmer med to hovedkarakterer:

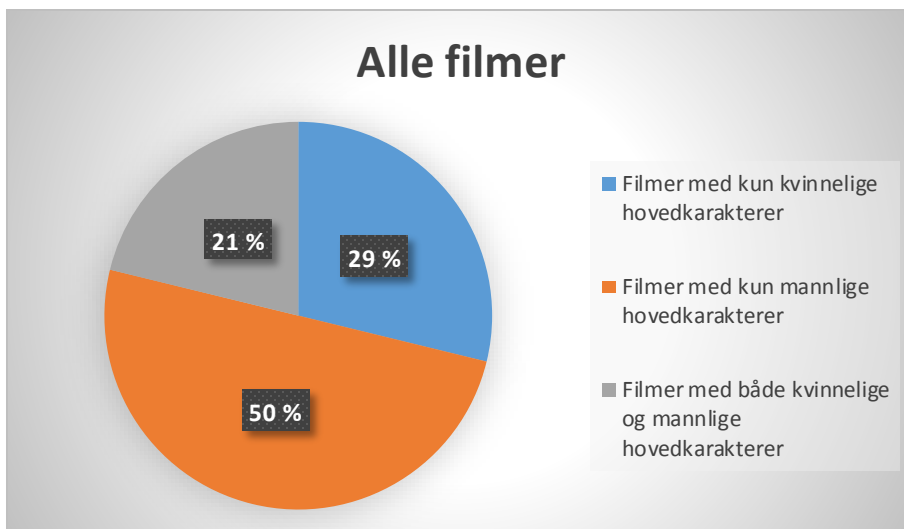

Filmer med en mann og en kvinne: 14
Filmer med to kvinner: 3
Filmer med to menn: 11
Totalt 28

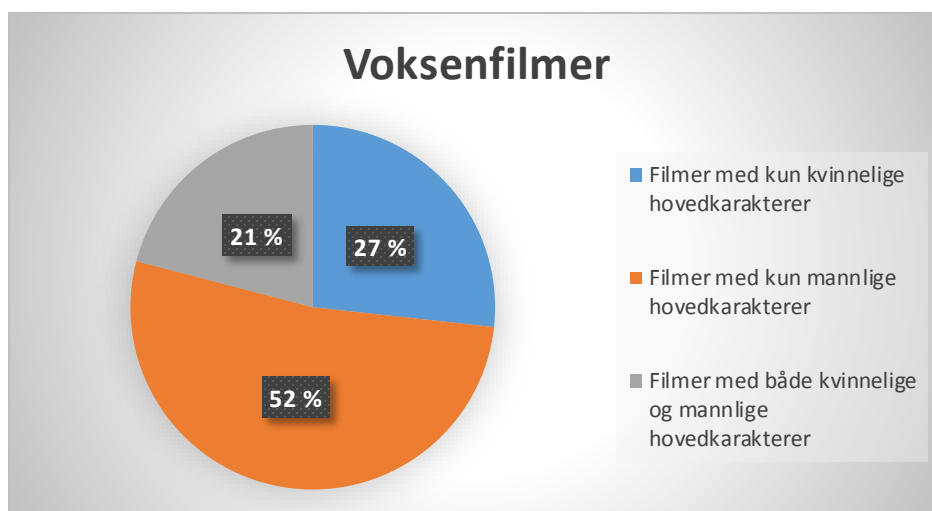
Voksenfilmer med en mann og en kvinne: 8
Voksenfilmer med to kvinner: 3
Voksenfilmer med to menn: 5
Totalt 16

Filmer med kun kvinner eller menn

Filmer med kun kvinnelige hovedkarakterer: 34
Filmer med kun mannlige hovedkarakterer: 59
Filmer med både kvinnelige og mannlige hovedkarakterer: 25

Filmer med kun kvinnelige hovedkarakterer: 23

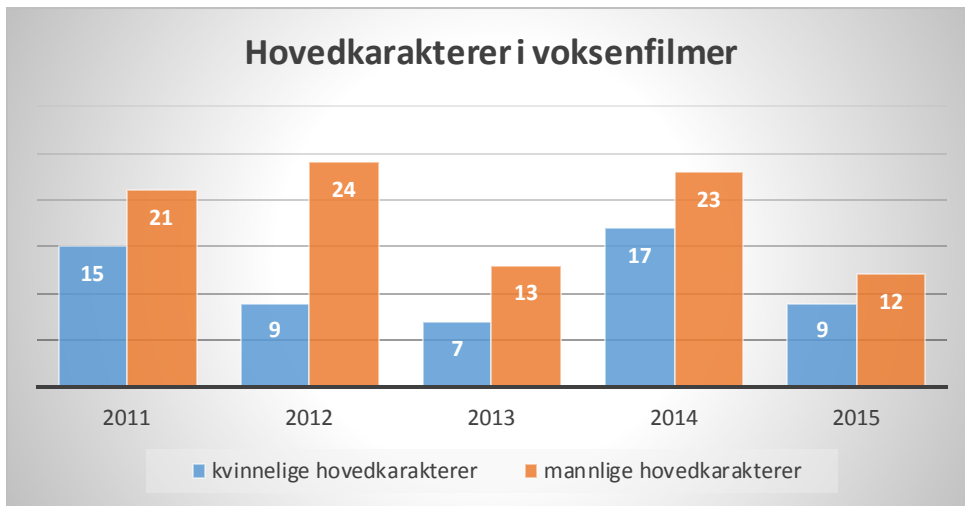
Filmer med kun mannlige hovedkarakterer: 45

Filmer med både kvinnelige og mannlige hovedkarakterer: 18

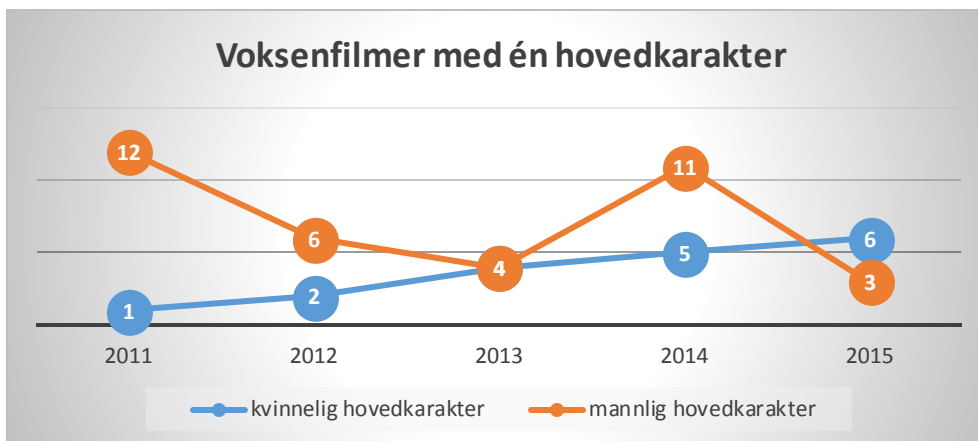
Undersøkelsens begrensninger

Det er særlig tre aspekter vi vil trekke fram som begrensninger ved denne undersøkelsen. For det første er det begrensede muligheter for å kunne generalisere på bakgrunn av et så lite utvalg (5 år). 2) For det andre sier undersøkelsen lite om funnenes relasjoner til andre nøkkelfunksjoner i filmproduksjon (for eksempel regi og manus). 3) For det tredje sier undersøkelsen ingenting om hvordan kvinner og menn fremstilles på film, dvs. hva som kjennetegner kvinnelige og mannlige hovedkarakterer i norsk film. Avslutningsvis har vi derfor valgt å tydeliggjøre disse begrensningene og peke på mulighetene for videre undersøkelser.

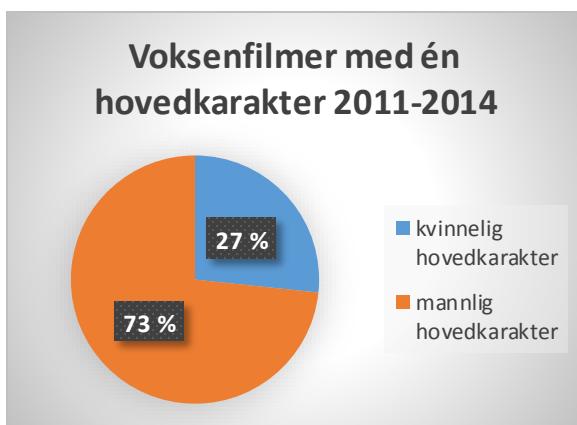
1) Denne undersøkelsen spenner kun over 5 år. Det er en kort periode der relativt store variasjoner fra år til år kan få store utslag. Særlig utmerker 2015 seg om et år utenom de andre som bidrar til å trekke gjennomsnittet for kvinneandelen opp. Det var relativt færre filmer dette året, samtidig som kvinnene var uvanlig sterkt representert på lerretet.

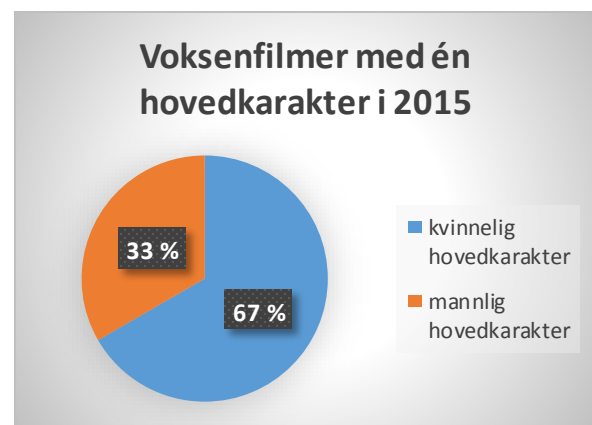
Særlig ser man at andelen filmer med kun en hovedkarakter blir markant forskjellig. I 2015 er det dobbelt så mange filmer med én kvinnelig hovedkarakter som med én mannlig.

Skiller man 2015 ut av statistikken finner vi følgende fordelinger:

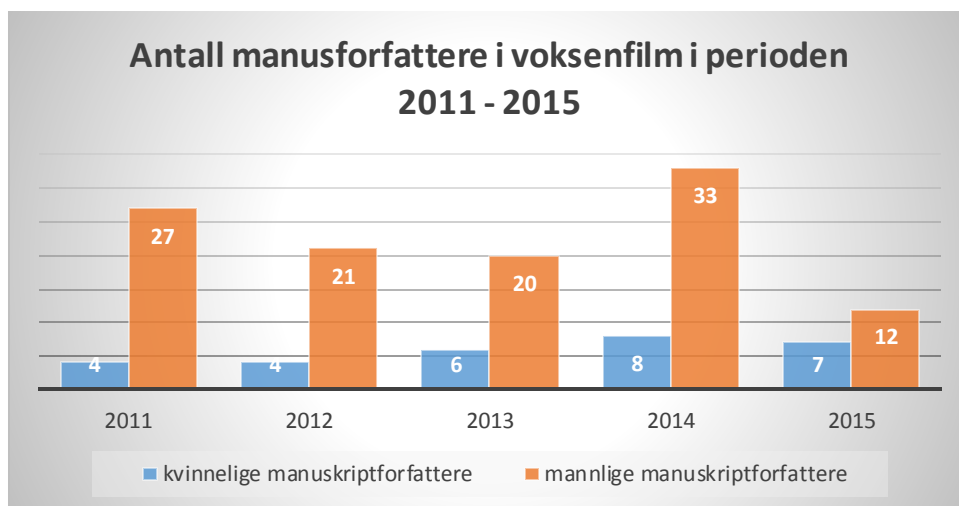
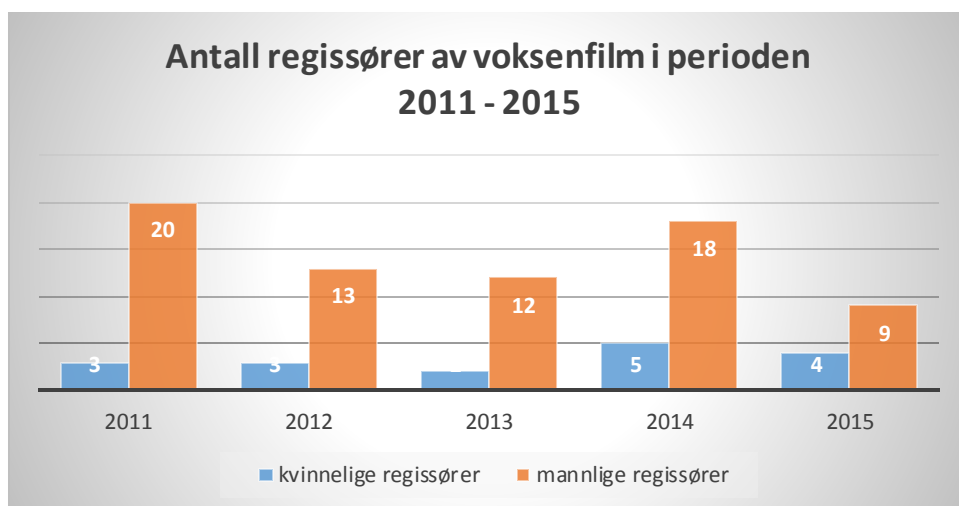

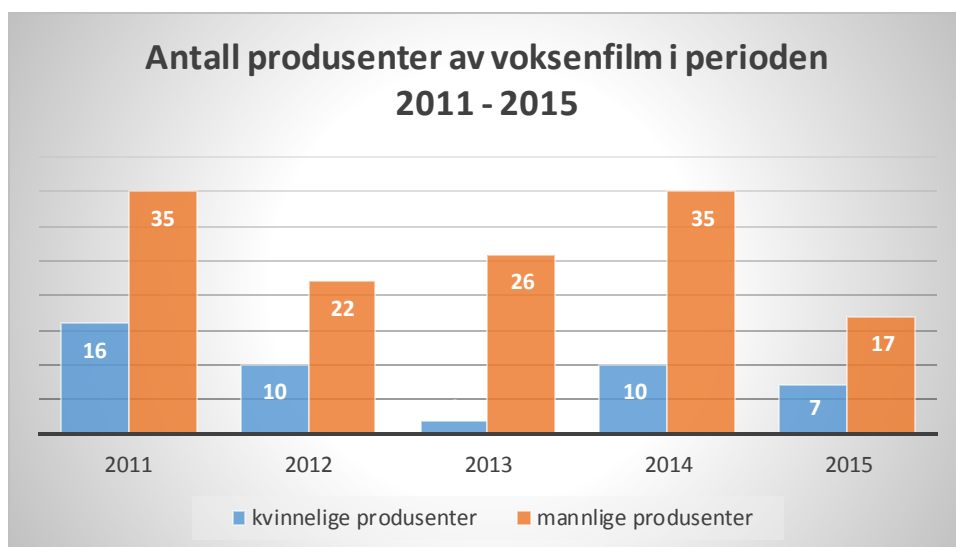
Voksenfilmer med én kvinnelig hovedkarakter: 12
 Voksenfilmer med én mannlig hovedkarakter: 33
 Totalt: 45

Voksenfilmer med én kvinnelig hovedkarakter: 6
 Voksenfilmer med én mannlig hovedkarakter: 3
 Totalt: 9

2) Hvordan våre funn kan relateres til andre forhold som angår kjønnsbalansen innen norsk filmproduksjon. I og med at året 2015 skiller seg så mye ut er det interessant å merke seg at dette året var det var høyest andel kvinner i nøkkelposisjoner bak kamera. 2015 skiller seg også ut ved at kvinner var relativt sterkt representert også i voksenfilm som regissører (31%), manuskriptforfattere (63%) og produsenter (29%).

3) En tendens i materialet viser at det forskjell i hva slags type filmer som har kvinnelig hovedkarakter og hva slags som har mannlige: av de 18 filmene med kvinnelig hovedkarakter, var over 75% dramaer, mens av de 36 filmene med mannlige hovedkarakter, var det ca. 30 % dramaer. Med andre ord synes menn å være hovedkarakterer i langt flere typer sjangre, som komedier, actionfilmer, kriminalfilmer og eventyrfilmer.

For å undersøke hvordan kvinner og menn framstilles på norsk film i dag, er det derfor behov for både kvantitative og kvalitative innholdsstudier. Vi mistenker også at flere av filmene med kvinnelig hovedkarakter ikke ville bestå Bechdel-testen. En film består testen hvis følgende spørsmål kan besvares positivt: Finnes det i filmen to navngitte kvinner som snakker sammen om noe annet enn en mann? Kvantitative studier av eksponert tid på lerretet eller av taletid kan også være effektive. En fersk undersøkelse av filmmanuskripter har vist at menn ofte snakker mer enn kvinner i film, til og med i flere av Disneys prinsessefilmer.²

Litteratur:

Bjerkeland, I. (2009). *Den norske barnefilmen fra 1944 til 2008*. Masteroppgave i film- og fjernsynsvitenskap. Høgskolen i Lillehammer.

Raastad, K. (2007). *Den Brysomme Kvinnen II – Jakten på den kvinnelige protagonisten*. Masteroppgave i Medieproduksjon, Trondheim: NTNU.

² Se artikkelen "Researchers have found a major problem with 'The Little Mermaid' and other Disney movies" i The Washington Post: <https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2016/01/25/researchers-have-discovered-a-major-problem-with-the-little-mermaid-and-other-disney-movies/>